

ПРИНЦИП НАЙБІЛЬШОГО СПРИЯННЯ В ТАРИФНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE MOST FAVOURED NATION PRINCIPLE IN TARIFF REGULATION OF FOREIGN TRADE ACTIVITY

Феделеш Е.М.,

*аспірант кафедри господарського права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена дослідженню змісту принципу найбільшого сприяння в тарифному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. Досліджується питання назви цього явища, передумови його появи та розвитку й концепція «аналогічного товару». Аналізуються винятки із цього принципу, які допускаються Генеральною угодою з тарифів і торгівлі.

Ключові слова: принцип найбільшого сприяння, тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, Генеральна угода з тарифів і торгівлі.

Статья посвящена исследованию содержания принципа наибольшего благоприятствования в тарифном регулировании внешнеэкономической деятельности. Исследуются вопрос названия данного явления, предпосылки его появления и развития и концепция «аналогичного товара». Анализируются исключения из данного принципа, которые допускаются Генеральным соглашением по тарифам и торговле.

Ключевые слова: принцип наибольшего благоприятствования, тарифное регулирование внешнеэкономической деятельности, Генеральное соглашение по тарифам и торговле.

The article investigates the content of the principle of most favored nation in tariff regulation of foreign trade activity. In the article questions of the name of the phenomenon, conditions of its emergence and development, and the concept of "like product" are investigated. Exceptions to this principle that are allowed by the General Agreement on Tariffs and Trade have been analyzed.

Key words: most favored nation principle, tariff regulation of foreign trade activity, General Agreement on Tariffs and Trade.

Актуальність теми. Світова організація торгівлі (далі – СОТ) є потужною міжнародною структурою, основним завданням якої є врегулювання світових торговельних відносин шляхом установаження загальноприйнятих правил міжнародної торгівлі й вирішення конфліктних і спірних питань між членами СОТ. Основним принципом міжнародних торговельних відносин визнається принцип або режим найбільшого сприяння. Однією з основних цілей СОТ є подолання нетарифних бар'єрів, що можуть застосовуватися державами для захисту своїх національних інтересів, як наслідок, посилення ролі тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД). Виходячи із зазначеного, важливими є зміст і значення принципу або режиму найбільшого сприяння для тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності ЗЕД.

Стаття присвячена дослідженню принципу (режиму) найбільшого сприяння в контексті тарифного регулювання ЗЕД. З огляду на таке, принцип (режим) найбільшого сприяння опосередковано досліджувався вченими-господарниками, об'єктом дослідження яких була ЗЕД загалом. В основному ж дослідженням цього явища займалися вітчизняні вчені-міжнародники, зокрема, в наукових статтях чи окремих підрозділах монографій: С. Войтович, С. Касьянов, Р. Князевич, М. Ларін, С. Михєєв, Ю. Пероганич, В. П'ятницький, Т. Циганкова та ін.; в підручниках і посібниках із міжнародного права: Г. Бувайлик, І. Дахно, В. Опришко й Л. Ляковська, А. Шумілов та ін.

Виклад основного матеріалу. Принцип (режим) найбільшого сприяння зобов'язує країни-учасниці СОТ застосовувати найбільш вигідний тариф до всіх товарів, незалежно від країни, що їх імпортує або експортує. Тобто якщо країна «А» досягла домовленості країною «Б» (наявність членства країни «Б» в СОТ не є обов'язковою) щодо зменшення тарифної ставки на певний продукт, то така сама ставка тарифу застосовується надалі для всіх аналогічних товарів від інших країн-учасниць СОТ. Тобто принцип (режим) найбільшого сприяння як основоположний принцип СОТ забезпечує однакове ставлення «кожної до кожної» країни і спрямований на створення єдиного світового господарства з рівними правами для всіх учасників.

Передусім уважаємо за доцільне розпочати з висловлення власної позиції щодо назви цього явища. Досить тривалий час визначення назви цього явища залишається спірним і дискусійним питанням серед науковців.

Найбільш поширеними є такі формулювання: «принцип найбільшого сприяння», «режим найбільшого сприяння», «застереження про режим найбільшого сприяння», «застереження про найбільш сприятливу націю» та «принцип надання режиму найбільшого сприяння». Як зазначає Я. Цанько, усі наведені формулювання по-різному називають один і той самий принцип, під час застосування якого одна держава отримує такі переваги й преференції, які отримують чи могли б отримати також інші держави-сторони договору чи організації [1, с. 121].

Англомовні ж джерела, серед яких і текст Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (далі – ГАТТ), уживають словосполучення “The most-favoured-nation treatment”, що дослівно перекладається як «ставлення як до найбільш благодатної (привілейованої) нації». Досить часто поряд із зазначеним словосполученням уживається “principle”, що означає принцип [2, с. 215]. Отже, серед англомовних науковців більш прийнятним є поняття «принцип найбільшого сприяння».

Варто відзначити, що принцип як основна засада або основоположна ідея є більш доречним для відображення змісту цього поняття. Проте відповідно до міжнародних угод, перекладених державною мовою, і для вітчизняних учених більш звичним і прийнятним є поняття «режим найбільшого сприяння». Отже, в рамках статті використовуватиметься поняття «принцип (режим) найбільшого сприяння» (далі – П(р)НС).

Як уже зазначалося, окрема увага цьому принципу приділялася з боку фахівців у сфері міжнародного права й міжнародно-економічного права. Водночас звертаємо увагу на те, що роль П(р)НС у сфері господарського права полягає в забезпеченні дієвості тарифного регулювання для всіх суб'єктів ЗЕД як учасників міжнародних торговельних відносин.

Як зазначає Е. Тер-Степанян, поява цього принципу в ГАТТ пов'язана з закріпленням у статті 2 Статуту ООН імперативних принципів міжнародного права: суверенної рівності всіх держав, мирного вирішення міжнародних спорів, невтручання у внутрішні справи держав, добросовісного виконання договорів тощо [3, с. 55]. Ученим зазначається, що, окрім ГАТТ, цей принцип закріплювався також у Декларації щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності й суверенітету, статті 26 Хартії економічних прав та обов'язків держав тощо. Погоджуємося з висновками Е. Тер-Степаняна, що П(р)НС є похідним принципом від загального принципу рівності всіх учасників і є виявом принципу рівності у сфері міжнародних торговельних відносин [3, с. 57–58].

П(р)НС як основоположний принцип міжнародних торговельних відносин уперше отримав своє закріплення в багатосторонній торговельній угоді ГАТТ. Формулювання П(р)НС викладено в параграфі 1 статті I «Загальний режим найбільшого сприяння» ГАТТ-1947 у такій редакції: «Щодо мит і митних зборів будь-якого роду, накладених на імпорт чи експорт, або у зв'язку з ними, або накладених на міжнародні платежі за імпорт чи експорт, а також стосовно методу стягнення таких мит і зборів та всіх правил і формальностей у зв'язку з імпортом та експортом, а також сіх питань, зазначених у параграфах 2 і 4 статті III (*), будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються будь-якою стороною, що домовляється, відносно будь-якого товару, що походить із будь-якої іншої країни чи призначений для будь-якої іншої країни, повинні негайно і безумовно надаватися аналогічному товару, що походить із території всіх інших сторін чи призначений для території всіх інших сторін» [4].

Відповідно до статті 7 Закону України «Про ЗЕД», режим найбільшого сприяння означає, що іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав, преференцій і пільг щодо мит, податків і зборів, якими користується та/або буде користуватися іноземний суб'єкт господарської діяльності будь-якої іншої держави, якій надано згаданий режим, за винятком випадків, коли зазначені мита, податки, збори й пільги по них устанавлюються в рамках спеціального режиму [5].

Е. Тер-Степанян зазначає, що універсального формулювання режиму найбільшого сприяння в міжнародних договорах не існує; це цілком залежить від узгодженої позиції договірних сторін за конкретною торговельною угодою [3, с. 65].

З огляду на зазначене вище, можна стверджувати, що П(р)НС – це основоположний принцип, за яким кожна держава застосовує у своїх взаємовідносинах з іншими країнами-учасницями СОТ найбільш низькі тарифи, домовленість про які була досягнута шляхом перемовин із будь-якою іншою державою світу. Деталізація умов, які є основою П(р)НС, викладається у відповідному договорі між державами та з моменту ратифікації такого договору автоматично поширюється на відносини члена СОТ з іншими членами.

Параграф 1 статті I ГАТТ ставить перед членами СОТ умову розширювати П(р)НС на аналогічні товари (“like products”) інших членів СОТ. Під розширенням цього принципу розуміють єдиний підхід у застосуванні тарифів, правил експорту й імпорту, оподаткуванні та стягненні митних зборів, а також застосуванні положень національного регулювання. Іншими словами, аналогічні товари всіх членів СОТ повинні отримувати найбільш вигідні умови, що надаються з боку країни імпорту [6, с. 1].

Якщо країна застосовує різні тарифи до аналогічних товарів країни-експортера, то це, безумовно, є порушенням П(р)НС. Проте порушення П(р)НС може відбуватися й за відсутності дискримінації щодо аналогічних товарів інших членів СОТ, обмежуючись застосуванням різних ставок мита до товарів, які походять з однієї держави та повинні були б уважатися аналогічними товарами. Такі ситуації в практиці СОТ характеризуються як порушення П(р)НС «де-факто».

Концепція аналогічних товарів детально визначена під час розгляду спору між Канадою та Японією, яка отримала назву «Ялінка, сосна та ялиця». Ця справа стосувалася скарги Канади на застосування Японією до деревини, імпортованої Канадою, ставки тарифу в розмірі 8%, хоча, на думку Канади, відповідно до тарифної класифікації Японії, повинна була застосовуватися безвідсоткова або нульова ставка тарифу [7].

За фактичними обставинами справи, в Японії різновид імпортованої Канадою деревини виготовлюється національними товаровиробниками та є в достатній кількості. Виходячи із цього, Японія встановила на таку імпортовану деревину ставку тарифу у 8%. Канада наполягала, що серед імпортованої

деревини може траплятися деревина, до якої застосовується ставка тарифу у 8%, однак за своїми характеристиками така деревина майже не відрізняється від деревини, до якої застосовується нульова ставка, і повинна вважатися аналогічним товаром.

Відтак Японія через застосування до імпортованої Канадою деревини ставки тарифу у 8% порушила принцип найбільшого сприяння. Японія, у свою чергу, зазначала, що, згідно з параграфом 1 статті I ГАТТ, принцип найбільшого сприяння визначає застосування однакових тарифів до аналогічних товарів із різних країн, однак не визначає, які схожі товари повинні класифікуватися за однаковою ставкою, й не визначає ідеальної тарифної класифікації. Уповноважений орган СОТ дійшов висновку, що кожний член СОТ є вільним у тарифній класифікації товарів, а законність такої класифікації визнається за умови, що дискримінація щодо тих самих продуктів з інших країн членів СОТ буде відсутня.

Отже, принцип найбільшого сприяння за своєї обов'язковості зберігає потужну захисну функцію тарифів як інструментів тарифного регулювання такою ж дією та значущою.

Наведене спонукає до детальнішого дослідження сутності поняття «аналогічні товари». Відсутність точного визначення поняття «аналогічні товари» створює спірні ситуації та призводить до непорозумінь, адже неможливим убачається визначити ознаки, що дали б змогу ідентифікувати чи описати підходи до визначення аналогічних товарів. Для ідентифікації й подальшого використання поняття «аналогічні товари» доцільно провести порівняльне дослідження застосування останнього в параграфі 1 статті I ГАТТ і параграфах 2 й 4 статті III ГАТТ [6, с. 2; 8].

Поняття «аналогічні товари» за параграфом 1 статті I ГАТТ має більш значуще значення, адже встановлення відмінностей між товарами призводить до застосування різних тарифних ставок. Варто зауважити, що диференціація товарів на аналогічні й різні призводить до подальшого застосування наслідків такої диференціації до товарів з усіх інших країн. У цьому випадку значення мають відмінності в матеріалах, що використовувалися для створення товару або в процесі його створення, відмінності в розмірах, формі та призначенні або ж інші якісні відмінності. Отже, країна може контролювати ситуацію на внутрішньому ринку, самостійно визначаючи, чи є імпортований товар аналогічним щодо інших схожих товарів і за якою тарифною позицією класифікувати такий товар.

Параграфи 2 й 4 статті III ГАТТ побудовані на засадах застосування до іноземних товарів національного режиму сприяння. Тобто до іноземних товарів застосовуються ті самі правила оподаткування та регулювання, які застосовуються до аналогічних товарів вітчизняного виробництва. У цьому випадку ГАТТ акцентує увагу на тому, що уряд країни не може використовувати національну податкову систему й національне регулювання з метою захисту вітчизняних виробників. Убачається, що для мети,

викладеної в параграфах 2 й 4 статті III ГАТТ, під аналогічними товарами будуть розумітися всі товари, які мають однакові фізичні характеристики, призначення та є фактично допущеними до внутрішнього ринку, пройшовши неофіційний тарифний бар'єр.

Отже, доходимо висновку, що принципова відмінність у розумінні поняття «аналогічні товари» полягає в результаті, який повинен бути досягнутий за рахунок визнання товарів аналогічними. Варто відзначити, що застосування однакових термінів у різних статтях ГАТТ із різними значеннями вбачається виправданим, зокрема, в контексті забезпечення дієвості тарифного регулювання ЗЕД.

П(р)НС є наскрізним принципом ГАТТ, а тому частково отримує своє продовження в інших статтях, зокрема у статті XIII. Положення статті XIII ГАТТ передбачає, що кількісні обмеження або тарифні квоти на аналогічні товари повинні застосовуватися в недискримінаційному стилі. Стаття також передбачає, що адміністрування імпорتنних обмежень і тарифних квот має відбуватися так, щоб ситуація була максимально схожа на відсутність таких заходів. Стаття XIII ГАТТ забезпечує дію П(р)НС в адмініструванні кількісних обмежень і є допоміжним засобом виконання статті I ГАТТ [4].

Окрім статті XIII, ГАТТ містить низку інших положень, які тим чи іншим чином стосуються, забезпечують чи розширюють дію П(р)НС. Розглянемо зазначені положень детальніше.

Стаття XXVII ГАТТ присвячена таким специфічним суб'єктам господарювання ЗЕД, як державні торговельні підприємства країн-членів СОТ. До зазначених підприємств належать підприємства, засновані чи підтримувані державою, або приватні підприємства, яким надаються ексклюзивні чи особливі привілеї з боку держави-члена СОТ. У зв'язку з певного роду монополієм становищем положення статті XXVII ГАТТ акцентують увагу на можливості порушення останніми принципів міжнародної торгівлі шляхом дискримінації частини імпорتنних товарів або застосування кількісних обмежень.

Важливим є співвідношення П(р)НС і регіональної інтеграції країн-членів СОТ. Регіональна інтеграція визначається через участь у митних союзах або створенні зон вільної торгівлі, які спрямовані на лібералізацію торгівлі між країною та певними регіонами іншої країни за збереження торговельних бар'єрів між країнами за межами певного регіону чи регіонів. Яскравим прикладом є запровадження прикордонними територіями сусідніх держав певних преференційних умов ведення торгівлі між собою, що зумовлює різне ставлення й торговельну дискримінацію для різних регіонів у межах однієї держави. Отже, зазначені обставини йдуть урозріз з ідеєю повної лібералізації торгівлі та повністю суперечать П(р)НС [2, с. 218].

Саме з таких міркувань стаття XXIV ГАТТ передбачає, що регіональна інтеграція допускається і є винятком із П(р)НС за умови дотримання таких умов: усунення тарифів та інших торговельних бар'єрів щодо основної частини торгівлі між дер-

жавами, а тарифи й інші торговельні бар'єри, що застосовуються для сусідніх країн, не повинні бути вищими або суворішими, ніж вони були до регіональної інтеграції [9, с. 438–442].

До П(р)НС застосовуються також загальні винятки з ГАТТ. Як приклад варто навести статтю XX ГАТТ, яка передбачає, що ніщо в цій Угоді не має перешкоджати введенню або застосуванню будь-якою стороною заходів, необхідних для захисту суспільної моралі, життя і здоров'я тощо. Проте такі заходи не повинні застосовуватись у спосіб, який може бути засобом свавільної чи невинуватої дискримінації між країнами в тому числі щодо обмеження міжнародної торгівлі. У цьому ж контексті варто застосовувати винятки щодо безпеки, передбачені статтю XXI ГАТТ [4].

Винятком із П(р)НС є правило, викладене в параграфі 3 статті IX Угоди про створення СОТ, за яким країна за погодженням з іншими країнами може відмовитися від своїх зобов'язань за міжнародними угодами. Рішення про дозвіл на відмову від своїх зобов'язань приймається Конференцією міністрів за наявності виключних обставин і за умови підтримки з боку $\frac{3}{4}$ від усіх членів СОТ. Виключні обставини, умови й терміни відмови від своїх зобов'язань, а також дата, коли така відмова припиняється, повинні бути чітко визначені у відповідному рішенні Конференції міністрів [10].

Говорячи про значення П(р)НС для тарифного регулювання, варто розпочати із загального впливу на міжнародну торгівлю. Одним із досягнень П(р)НС є зниження витрат на підтримку системи бага-

тосторонньої торгівлі. П(р)НС забезпечує рівність за рахунок уніфікованого ставлення до товарів, незалежно від країни їх походження, на найбільш вигідних засадах, що у сфері торгівлі означає на найбільш лібералізованому рівні. Запровадження та підтримка П(р)НС дає членам СОТ змогу зменшувати зусилля, спрямовані на ведення переговорів або моніторинг дискримінаційного ставлення до товарів. Принцип (режим) найбільшого сприяння, окрім уніфікації та зниження ставок тарифів, знижує витрати на підтримку системи вільної торгівлі. Застосування однакових тарифних ставок у зв'язку з дією П(р)НС призводить до зменшення витрат часу й коштів на проведення митних формальностей, до яких можна зарахувати перевірку правильності визначення коду товару та встановлення країни походження товару.

З огляду на зазначене, доходимо таких висновків. П(р)НС відіграє надважливу роль у забезпеченні стабільного і справедливого функціонування тарифного регулювання ЗЕД.

Україна як повноправний член СОТ узяла на себе зобов'язання щодо застосування цього принципу, що призвело до уніфікації методів застосування тарифних ставок до товарів, що походять із країн-членів СОТ. Проте варто зауважити, що функціонування П(р)НС як загального принципу торгівлі й намагання до забезпечення рівних умов торговельних операцій не виключають можливості недружньої поведінки з боку країн-членів СОТ і зумовлюють виникнення необхідності захистити інтереси національних товаровиробників та економічні інтереси держави загалом від шкідливого впливу іноземних імпортерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цанько Я.О. Принцип найбільшого сприяння як один з основних принципів регулювання міжнародної торгівлі в межах світової організації торгівлі / Я.О. Цанько // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Вип. 13 (1). – С. 121–122. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13\(1\)_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13(1)_32).
2. Chapter I. Most-favoured nation treatment principle / I. Chapter [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: www.meti.go.jp/english/report/.../gCT9901e.pdf.
3. Тер-Степанян Е.Е. Принцип найбільшого сприяння у міжнародному економічному праві : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / Е.Е. Тер-Степанян. – Харків, 2011. – 193 с.
4. Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року : Міжнародний документ Світової організації торгівлі від 15.04.1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.5633.0>.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
6. Hudec R. "Like product": the differences in meaning in GATT articles I and III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: www.worldtradelaw.net/articles/hudeclikeyproduct.pdf.
7. Canada/Japan: Tariff on Imports of Spruce, Pine, Fir (SPF) Dimension Lumber, BISD 36S/167 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/88lumber.pdf.
8. Chapter II. National treatment principle [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: www.meti.go.jp/english/report/.../gCT9902e.pdf.
9. Y. Taniguchi, A. Yanovich, and J. Bohanes (eds), *The WTO in the Twenty-first Century: Dispute Settlement, Negotiations, and Regionalism in Asia* (Cambridge University Press, 2007) at 434–456.
10. Угода про заснування Світової організації торгівлі // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33. – Ст. 970; № 48; № 84. – Ст. 298. – С. 226. – Ст. 1601.